

EU CultCom

European Studies of Intercultural Communication:
the EU experience for Ukraine

Курс

«Проблеми міжкультурної комунікації в сучасній Європі»

Марія Петрушкевич
Дмитро Шевчук
Роман Шулик

**Дидактичні матеріали
2023-2024 навчальний рік**

Національний університет «Острозька академія»

Jean Monnet Module Erasmus+
**"European Studies of Intercultural Communication:
the EU experience for Ukraine"**

№ 101126800 EuCultCom - ERASMUS-JMO-2023-HEI-TCH-RSCH

Марія Петрушкевич,
Дмитро Шевчук,
Роман Шулик

Курс

**“Проблеми міжкультурної комунікації
в сучасній Європі”**

2024-2025 навчальний рік

Дидактичні матеріали

Острог 2025

Петрушкевич М., Шевчук Д., Шулик Р. Курс «Проблеми міжкультурної комунікації в сучасній Європі». 2024-2025 навчальний рік. Дидактичні матеріали. Острог, 2025. 55 с.

**Co-funded by
the European Union**

Funded by the European Union. Views and opinions expressed are however those of the author(s) only

and do not necessarily reflect those of the European Union or the granting authority (European Education and Culture Executive Agency (EACEA)). Neither the European Union nor the granting authority can be held responsible for them.

Фінансується Європейським Союзом. Проте висловлені погляди та думки належать лише авторам і не обов'язково відображають погляди Європейського Союзу чи грантодавця (Європейське виконавче агентство з питань освіти та культури (EACEA)). Ні Європейський Союз, ні грантодавець не можуть нести за них відповідальність.

Курс “Проблеми міжкультурної комунікації в сучасній Європі”

Intercultural Communication Issues in contemporary Europe

Загальна мета курсу «Проблеми міжкультурної комунікації в сучасній Європі» полягає у тому, щоб дати слухачам краще розуміння не лише особливостей комунікативного поля Європи, а й тих проблем, які виникають у процесі міжкультурної комунікації. Курс дає можливість ознайомити українських студентів з політикою мультикультуралізму; впливом глобальної міграції, релігійних стосунків, вищої освіти та мас-медіа на комунікацію. Крім того, цей курс дозволяє познайомитися із зовнішніми стратегіями ЄС щодо культури та ключовими елементами світогляду, такими як культурна ідентичність та система цінностей європейців. Отримані знання та навички корисні для участі в міжнародних проектах, європейських освітніх програмах, налагодження співпраці з європейськими партнерами.

ТЕМАТИКА КУРСУ

Тема 1. Європа XX століття: від конфліктів до примирення

Тема 2. Політика мультикультуралізму

Тема 3. Міграція, комунікація та політика в сучасній Європі

Тема 4. Діалог між релігіями в Європі

Тема 5. Міжкультурні аспекти європейської вищої освіти

Тема 6. Медіа, культура та міжкультурність у сучасному Європейському

Союзі

Тема 7. Зовнішня культурна стратегія Європейського Союзу

Тема 8. Проблема культурної ідентичності в аспекті комунікації

Тема 9. Європейські цінності та їх репрезентація в комунікації

ЗМІСТ

ТЕМАТИКА КУРСУ.....	4
КОНСПЕКТ ТЕМАТИКИ КУРСУ.....	6
ПРО ПРОЄКТ.....	53
ПРО НАПРЯМ ЖАН МОНЕ В РАМКАХ ПРОГРАМИ ЄС ЕРАЗМУС+.....	54

КОНСПЕКТ ТЕМАТИКИ КУРСУ

Тема 1. Європа у XX столітті: від конфліктів до примирення

Світові війни та їх наслідки для Європи. Процес європейської інтеграції. Примирення між ворогуючими країнами. Сучасні виклики та шляхи до співпраці. Європа як символ примирення.

Світові війни та їх наслідки для Європи.

У XX столітті Європа стала ареною двох глобальних воєн, що суттєво змінили політичну та соціальну ситуацію на континенті. Перша світова війна (1914-1918) принесла величезні людські втрати і стала каталізатором для розпаду численних імперій – Австро-Угорської, Османської та Російської. Ці політичні зміни призвели до нових кордонів і виникнення нових держав, але водночас спричинили глибокі економічні і соціальні проблеми в Європі.

Друга світова війна (1939-1945) принесла ще більші руйнування, гігантські людські жертви та трагедії, такі як Голокост. Війна остаточно змінила баланс сил у Європі, знищивши більшість інфраструктури, але водночас і відкрила шлях до нових політичних і соціальних конструкцій. Європейські держави пережили глибоку кризу, але також набули нових стратегічних напрямків для відновлення миру та співпраці.

Холодна війна та її поділ Європи. Після Другої світової війни Європа була розділена на дві частини: західну, яку контролювали США та їх союзники через НАТО, і східну, де владарював СРСР та його сателіти в рамках Варшавського пакту. Це стало основою для Холодної війни, конфлікту ідеологій, політичних систем і військових блоків, що тривала більше чверті століття.

Поділ Європи на два табори став символом глобальної конфронтації між капіталізмом і комунізмом. Берлінська стіна, що була збудована в 1961 році, стала не лише фізичним, але й ідеологічним бар'єром між Сходом і Заходом. Усі ці десятиліття Європа була розділена не лише політично, але й економічно та соціально, що наклало великий відбиток на розвиток континенту.

Процес європейської інтеграції.

Вже після закінчення Другої світової війни країни Західної Європи почали шукати шляхи для відновлення економічної стабільності та політичного миру.

Європейське співробітництво стало ключовим елементом для забезпечення стабільності. Спочатку було створено Європейське економічне співтовариство (ЄЕС), яке дало змогу країнам Західної Європи зняти бар'єри для торгівлі та створити спільний ринок.

Європейська інтеграція поступово набувала нових форм, охоплюючи нові аспекти економічної та політичної співпраці. До кінця 1980-х років ЄЕС розширився, включаючи нові країни, і став основою для створення Європейського Союзу (ЄС), що стало найважливішою політичною та економічною організацією на континенті.

Примирення між ворогуючими країнами.

Одним із найбільших досягнень XX століття стало примирення між країнами, які раніше були ворогами. Після Другої світової війни особливо важливим стало налагодження відносин між Німеччиною та Францією. Ці дві країни, що в минулому пережили кілька великих конфліктів, згодом стали лідерами європейської інтеграції. Процес примирення між ними став основою для подальшої політичної та економічної співпраці в рамках ЄС.

Особливо важливим моментом стало об'єднання Німеччини після падіння Берлінської стіни в 1989 році. Це стало символом кінця Холодної війни і об'єднання Європи після десятиліть розділення. Примирення та співпраця між Німеччиною та Францією стали важливими факторами, які забезпечили стабільність у Європі в післявоєнний період.

Сучасні виклики та шляхи до співпраці.

У сучасному світі Європа стикається з новими викликами, такими як глобалізація, міграція, екологічні проблеми та тероризм. Внутрішні суперечності, зокрема щодо міграційної політики та економічних реформ, створюють додаткові труднощі для європейської інтеграції.

Одним із головних завдань сучасної Європи є зміцнення внутрішньої стабільності та безпеки. Розширення Європейського Союзу на країни Східної Європи після розпаду СРСР стало важливим етапом у процесі зниження розривів між колишніми соціалістичними країнами та західним світом. Проте і сьогодні ЄС стикається з новими викликами, такими як націоналізм, економічні труднощі та складнощі у вирішенні глобальних проблем.

Європа як символ примирення.

Підсумовуючи, можна сказати, що XX століття стало часом великих конфліктів для Європи, однак цей же період позначений і великим досягненням — процесом примирення. Європа, що пережила два світових конфлікти і холодну війну, змогла знайти шлях до співпраці та інтеграції, що дозволило забезпечити мир та стабільність на континенті. Європа XX століття є прикладом того, як країни, які колись ворогували, можуть досягти примирення та співпраці, що стало основою для створення однієї з найуспішніших політичних і економічних організацій у світі.

Вирішення конфліктів у Європі здійснюється через різноманітні механізми, що включають політичні, юридичні та гуманітарні інструменти. Одним із основних підходів є дипломатія та переговори, які є важливим засобом вирішення конфліктів між країнами. Це може бути як двосторонній діалог, так і багаторазові зустрічі у рамках міжнародних організацій, таких як ООН або ОБСЄ. Часто сторони намагаються знайти компроміс, щоб уникнути ескалації насильства або військових дій.

Міжнародні організації, зокрема Європейський Союз (ЄС), відіграють значну роль у вирішенні конфліктів в Європі. ЄС надає країнам різноманітні механізми для мирного врегулювання суперечок, таких як економічний тиск, санкції або, навпаки, заохочення до співпраці. Іншою важливою організацією є Організація з безпеки і співпраці в Європі (ОБСЄ), яка активно працює в зонах конфліктів, зокрема на Балканах, Кавказі та в Східній Європі, забезпечуючи майданчики для переговорів і спостереження за ситуацією.

Міжнародне право також є важливим інструментом вирішення конфліктів. Країни часто звертаються до міжнародних судів для розв'язання спірних питань. Наприклад, Європейський суд з прав людини розглядає конфлікти, що стосуються порушень прав людини, а Міжнародний суд ООН може розглядати позови між державами, включаючи територіальні суперечки або порушення міжнародних договорів.

У випадках, коли конфлікти загострюються, на допомогу можуть прийти миротворчі місії під егідою ООН або ЄС, які направляються в зони конфлікту для забезпечення безпеки, надання гуманітарної допомоги та сприяння мирним перемовинам. Також важливу роль у післяконфліктному відновленні відіграють гуманітарні організації, які допомагають постраждалим від конфліктів.

Одним із важливих інструментів є застосування демократичних методів, таких як референдуми або вибори, що дають можливість країнам вирішувати суперечки мирним шляхом. Залучення громадськості до процесу прийняття рішень допомагає знизити соціальну напругу та сприяє мирному вирішенню внутрішніх конфліктів.

Крім того, в Європі активно використовуються економічні санкції як інструмент тиску на держави, які порушують міжнародні правила або ведуть агресивну політику. Це може бути обмеження торгівлі, заморожування активів або санкції проти фінансових установ. Санкції є часто колективним рішенням ЄС або ООН і мають на меті змусити країну до перегляду своєї політики.

Іншим важливим механізмом є укладання міжнародних угод та договорів між країнами для урегулювання конфліктів або попередження їх виникнення. Це можуть бути мирні угоди після війни, угоди про розподіл ресурсів чи територіальні договори.

Важливу роль у вирішенні конфліктів також відіграє міжнародна публічна думка. Висвітлення конфліктів у міжнародних медіа може створювати додатковий тиск на уряди, що сприяє досягненню мирних домовленостей та пошуку компромісів.

Загалом, вирішення конфліктів у Європі часто ґрунтується на поєднанні дипломатії, міжнародного права, економічного тиску та співпраці через міжнародні організації. Ці механізми допомагають забезпечити мир, стабільність та захист прав людини в різних регіонах Європи, сприяючи досягненню довготривалих і мирних рішень.

Тема 2. Політика мультикультуралізму

Поняття мультикультуралізму. Мультикультуралізм в Європі. Мультикультуралізм у сферах суспільного життя. Державна політика щодо мультикультуралізму в ЄС. Принципи мультикультуралізму. Виклики мультикультуралізму в Європі.

Поняття мультикультуралізму.

Термін «мультикультуралізм» з'явився в науковому обігу наприкінці 1980-х років. Він означав поважливе ставлення більшості населення до меншин, однаковий статус різних культурних традицій, право індивіда на вибір своєї ідентичності.

Мультикультуралізм – це суспільна й політична концепція, що визнає та підтримує культурне розмаїття в межах певного суспільства. Основні причини появи мультикультуралізму:

1. Масова міграція

- Масова імміграція з різних країн призводить до змішування культур.
- Після Другої світової війни багато країн (особливо Західна Європа, США, Канада) почали активно приймати мігрантів.
- Люди шукали кращі економічні умови, тікали від воєн, переслідувань або екологічних катастроф.

2. Колоніальне минуле

- Колишні колоніальні імперії (як-от Велика Британія, Франція) мали численні колонії в Азії, Африці, Карибському регіоні.
- Після здобуття незалежності колоніями багато мешканців переїжджали до «метрополій», що спричинило культурне розмаїття в цих країнах.

3. Глобалізація

- Вільний рух людей, ідей, технологій і культури.
- Зростання міжнародних корпорацій, медіа, туризму.
- Культурний обмін стає повсякденним явищем.

4. Права людини та толерантність

- Поширення ідей демократії, рівності, прав меншин.

- Поступовий відхід від етноцентризму – визнання, що жодна культура не має «монополії» на істину.
- Сприйняття культурної різноманітності як позитивного явища.

5. Політика інтеграції та плюралізму

- Деякі держави (як-от Канада, Австралія, Нідерланди) свідомо обирають політику мультикультуралізму замість асиміляції.
- Мета – забезпечити гармонійне співіснування різних культур без втрати їхньої ідентичності.

Мультикультуралізм в Європі.

Прихильники мультикультуралізму в нормативному сенсі відкидають ідеал «плавильного котла» (англ. *melting pot*), у якому члени культурних меншин зобов'язані асимілюватися до однієї домінантної культури. Замість цього вони виступають за модель, у якій усі культури, зокрема й меншини, мають право зберігати свою ідентичність і традиції. Прихильники мультикультуралізму вважають, що толерантність і прийняття культурної ідентичності меншин не виключає інтеграцію іммігрантів у суспільство, а навпаки – сприяє кращій інтеграції, оскільки гарантує рівне й більш справедливе ставлення до кожного, незалежно від походження.

У Європі ідея мультикультуралізму вперше з'являється в рамковій політиці щодо інтеграції іммігрантів, ухваленій у Великій Британії у 1966 році. Цей документ став відповіддю на приплив іммігрантів з-за меж Європи. У ньому інтеграція іммігрантів визначається як «культурне різноманіття, поєднане з рівністю можливостей і атмосферою взаємної толерантності».

Мультикультуралізм у Європі проявляється у різних сферах суспільного життя, і його втілення значною мірою залежить від конкретної країни. Одним із головних напрямів є державна політика, яка у багатьох випадках визнає права етнічних та національних меншин на збереження мови, релігії та культурних традицій. У країнах, таких як Велика Британія чи Швеція, запроваджуються програми підтримки іммігрантів, які передбачають допомогу в інтеграції, зокрема вивчення мови, працевлаштування та отримання освіти. Крім того, важливу роль відіграє антидискримінаційне

Проблеми міжкультурної комунікації в сучасній Європі

законодавство, що забезпечує захист від расової, етнічної чи релігійної дискримінації.

Мультикультуралізм у сферах суспільного життя.

У сфері освіти мультикультуралізм реалізується через надання можливості дітям іммігрантів вивчати рідну мову, включення до навчальних програм тем, пов'язаних із культурним різноманіттям, а також створення мультикультурних класів і шкіл. У багатьох країнах Європи визнається право на свободу віросповідання: дозволено будувати культові споруди, відзначати релігійні та національні свята, носити релігійний одяг, хоча останнє іноді стає предметом суспільних дискусій.

Мультикультуралізм також активно виявляється у культурі та медіа. Підтримуються мистецькі ініціативи, що представляють різні культури, проводяться фестивалі, виставки, а також існують медіа, які мовлять різними мовами. У міському просторі легко помітити культурне розмаїття – від архітектури до гастрономії, де популярними є кухні народів з усього світу.

У громадському житті мультикультуралізм виявляється через діяльність численних організацій, які об'єднують представників різних національностей і культур. Представники іммігрантських спільнот дедалі активніше беруть участь у політичному житті, обираючись до парламентів, міських чи районних рад.

Водночас мультикультуралізм не позбавлений викликів. У деяких країнах виникають суперечки щодо меж культурної свободи, інтеграції, безпеки та збереження національної ідентичності. Наприклад, Франція чи Німеччина в різні періоди переглядали свою політику у бік більшої асиміляції. Попри це, мультикультурна модель і далі залишається важливим підходом до розбудови відкритого й толерантного суспільства в Європі.

Мультикультуралізм та державна політика.

Дослідники виокремили 8 пунктів, які дозволяють ідентифікувати певну державну політику як політику мультикультуралізму, а також визначити рівень, у якому ця політика реалізує принципи мультикультуралізму.

1. Конституційне, юридичне або парламентське визнання мультикультуралізму на рівні центральної та/або місцевої влади.

2. Застосування принципів мультикультуралізму у шкільних програмах.
3. Представлення різних культур і національностей у державних медіа або в установах, що ліцензують ЗМІ.
4. Юридичні винятки, що стосуються одягу чи святкування релігійних свят (наприклад, робота у неділю).
5. Дозвіл на подвійне громадянство.
6. Державна фінансова підтримка культурних і національних організацій, які представляють недомінантні культури.
7. Підтримка двомовної освіти або навчання рідною мовою.
8. Аффірмативна дія (позитивна дискримінація) щодо дискримінованих груп.

Якщо держава застосовує принаймні 6 із 8 таких політик, її вважають прикладом «сильного» мультикультуралізму. Ті країни, які впроваджують від 3 до 5 пунктів (де часткове виконання означає реалізацію окремих елементів певної політики), вважаються представниками «помірного» мультикультуралізму. Якщо ж реалізується менше трьох пунктів, то йдеться про «слабкий» мультикультуралізм. Виходячи з цих критеріїв, дослідники класифікують окремі держави як представників різних типів мультикультурної політики.

Принципи мультикультуралізму:

- Рівна гідність всіх учасників;
- Добровільна участь у діалозі;
- Майндсет (з обох сторін), що характеризується відкритістю, цікавістю та відповідальністю, і відсутністю бажання "виграти" у діалозі;
- Готовність дивитися на культурні схожості та відмінності;
- Мінімальний необхідний рівень знань про відмінні риси власної та "іншої" культури;
- Здатність знаходити спільну мову для розуміння та поваги до культурних відмінностей.

Виклики мультикультуралізму в Європі.

Мультикультуралізм може стикатися з рядом політичних викликів, які впливають як на суспільну згуртованість, так і на державну політику. Однією з головних проблем є питання ідентичності та націоналізму. Політичні сили, що пропагують ідеї національного суверенітету або захисту національної ідентичності, часто сприймають мультикультуралізм як загрозу унікальності та єдності нації. Це може призводити до політичної напруги та спротиву культурному різноманіттю.

Ще одним викликом є можливість виникнення конфліктів через культурні відмінності. У мультикультурних суспільствах можуть траплятися непорозуміння, поширення стереотипів, а також труднощі в міжкультурному спілкуванні, що ускладнює процес мирного співіснування. До того ж, культурні розбіжності нерідко використовуються політиками у власних інтересах – для маніпулювання громадською думкою, розпалювання суспільної напруги або здобуття електоральної підтримки.

Одним із ключових завдань мультикультурної політики є забезпечення балансу між збереженням культурної ідентичності різних груп та інтеграцією їх представників у суспільне життя. Недостатня інтеграція може призводити до ізоляції меншин, тоді як надмірне нав'язування інтеграції може загрожувати втратою культурної самобутності. Також значна частина дискусій довкола мультикультуралізму стосується питань імміграції та політики щодо біженців. У цьому контексті особливу увагу привертають проблеми адаптації та включення новоприбулих до суспільного життя, що вимагає зваженої, послідовної та справедливої державної стратегії.

Мультикультуралізм у Європі має багато облич і варіацій – від ліберальних моделей, що підтримують культурне розмаїття, до більш інтеграційних чи навіть асиміляційних підходів. Усі вони демонструють спроби країн знайти баланс між збереженням культурної різноманітності та забезпеченням соціальної єдності.

Тема 3. Міграція, комунікація та політика в сучасній Європі

Глобальна міграція до Європи та «міграційна криза». Визначення європейської міграційної кризи: хронологія, масштаби, ключові фактори. Багатогранні причини глобальної міграції до Європи. Європейська Програма з міграції: огляд та оцінка. Навігація ідентичністю: формування та узгодження серед мігрантів. Міжкультурна комунікація в Європі: обмін, адаптація та інтеграція. Комунікативні виклики, пов'язані з міграцією. Міграційна політика Європейського Союзу: ключові аспекти та реалізація. Перспективи та дебати щодо впливу міграції.

Глобальна міграція до Європи та «міграційна криза».

Європа історично була пріоритетним місцем призначення для осіб, які шукають нові можливості та притулок, і ця тенденція зберігається й донині. З середини XX століття континент приваблював мігрантів, зокрема з Африки та Близького Сходу, завдяки своїй репутації миру, стабільності, можливостям працевлаштування та соціального захисту. Ця усталена модель міграції, зумовлена економічними прагненнями та пошуком кращого життя, сформувала соціальний та культурний ландшафт багатьох європейських націй.

Однак ситуація кардинально змінилася в середині 2010-х років з виникненням явища, яке отримало назву «європейська міграційна криза». Цей період ознаменувався значним сплеском кількості мігрантів, шукачів притулку та біженців, що прибували до європейських берегів, особливо у 2015 році. Зростання було значною мірою спричинене ескалацією конфліктів та нестабільністю в таких регіонах, як Сирія, Ірак, Афганістан та Еритрея. Концентрація осіб, які прибували саме з цих країн, багато з яких рятувалися від війни та переслідувань, підкреслила критичний зсув у природі міграції до Європи – від переважно економічної до значної частки вимушеного переміщення.

Визначення європейської міграційної кризи: хронологія, масштаби, ключові фактори.

Переміщення людей у пошуках притулку в Європі не є новим явищем. Історичні записи свідчать про значні потоки біженців протягом європейської історії. Проте період між 2015 та 2016 роками засвідчив безпрецедентний сплеск прибуттів, позначивши пік так званої міграційної кризи. 2015 рік розпочався з поступового збільшення кількості прибулих, а ключові події, такі

Проблеми міжкультурної комунікації в сучасній Європі

як трагічна загибель сотень людей у Середземному морі та шокує фото загиблого сирійського хлопчика Айлана Курді, привернули увагу світу до масштабів трагедії. Вирішальним моментом стало рішення Німеччини у вересні 2015 року прийняти значну кількість біженців, що діяло як потужний фактор притягання. Водночас інші країни, як Угорщина, почали закривати кордони, спричиняючи хаос на пунктах перетину.

Масштаби кризи були величезними. Лише у 2015 році понад мільйон біженців та мігрантів перетнули Середземне море, щоб дістатися Європи. Кількість заяв про надання притулку сягнула рекордних 1,3 мільйона у країнах ЄС, Норвегії та Швейцарії. Основними пунктами в'їзду стали Греція та Італія, але розподіл шукачів притулку був нерівномірним, з найбільшим навантаженням на Німеччину, Угорщину та Швецію відносно їхнього населення. Більшість прибулих були біженцями, що рятувалися від війни та переслідувань, переважно з Сирії, Афганістану, Іраку та Еритреї. Серед шукачів притулку переважали молоді чоловіки.

Ключовими факторами кризи стали тривалі конфлікти та нестабільність на Близькому Сході та в Африці, особливо громадянська війна в Сирії. Переслідування та порушення прав людини в таких країнах, як Еритрея, також змушували людей шукати притулку. Економічні труднощі та відсутність перспектив у країнах походження виступали додатковими "виштовхувальними" факторами. Добре організовані мережі контрабандистів полегшували подорожі, але й наражали мігрантів на значні небезпеки. Наявні політики притулку та управління кордонами в ЄС, зокрема тимчасове призупинення Німеччиною Дублінського регламенту для сирійців, також вплинули на динаміку кризи.

Багатогранні причини глобальної міграції до Європи.

Міграційна криза пролила світло на складну взаємодію факторів, що спонукають людей залишати свої домівки. Економічно, демографічні тенденції Європи, такі як старіння населення та низька народжуваність, створюють дефіцит робочої сили в певних секторах, що діє як «притягуючий» фактор. Значні відмінності в заробітній платі та обіцянка вищого рівня життя також є потужними стимулами. З іншого боку, бідність, високий рівень безробіття та відсутність економічних перспектив у країнах походження є сильними «виштовхувальними» факторами.

Конфлікти, війни та політична нестабільність є найвагомішими рушіями вимушеної міграції. Переслідування за етнічною, релігійною, політичною чи іншими ознаками також змушує людей шукати притулку. Відсутність

демократичних інститутів, верховенства права та державні репресії посилюють бажання мігрувати.

Соціальні фактори включають возз'єднання сімей, коли мігранти прагнуть привезти родичів до Європи. Кращі освітні можливості також приваблюють студентів та молодь. Наявність соціальних мереж та діаспорних спільнот у Європі надає підтримку та інформацію новоприбулим.

Дедалі більше визнається роль екологічних факторів. Зміна клімату, природні катастрофи (повені, посухи), дефіцит ресурсів та деградація довкілля можуть призводити до переміщення населення. Очікується, що вплив цих факторів на міграцію зростатиме.

Європейська Програма з міграції: огляд та оцінка.

У відповідь на кризу Європейська Комісія у травні 2015 року розробила Європейську Програму з Міграції. Її метою було вирішення як негайних проблем, так і довгострокових викликів управління міграцією, включаючи порятунк життяв на морі, посилення управління зовнішніми кордонами, розробку більш надійної спільної політики притулку, запобігання нерегулярній міграції та боротьбу з контрабандою, а також поглиблення співпраці з третіми країнами.

Ключові заходи включали посилення прикордонного контролю через розширення повноважень Frontex (тепер Європейське агентство прикордонної та берегової охорони), пропозиції щодо схем переселення та релокації для більш справедливого розподілу відповідальності між країнами-членами ЄС. Однак реалізація цих схем зіткнулася зі значним опором деяких держав. Важливою компонентою стала реформа Спільної європейської системи притулку (CEAS) для гармонізації процедур та умов приймання. Програма також наголошувала на співпраці з країнами походження та транзиту.

Впровадження Програми супроводжувалося як прогресом, так і значними труднощами. Розбіжності між країнами-членами щодо розподілу відповідальності та реформи Дублінського регламенту були особливо стійкими. Проте, після тривалих переговорів, у грудні 2023 року було узгоджено новий Пакт ЄС про міграцію та притулок, що є спробою створити надійнішу та гнучкішу систему.

Навігація ідентичністю: формування та узгодження серед мігрантів.

Ідентичність мігранта – це динамічний конструкт, що формується через взаємодію між його походженням, досвідом у приймаючому суспільстві та

Проблеми міжкультурної комунікації в сучасній Європі

зв'язками з власною спільнотою. Початкова ідентичність глибоко вкорінена в культурній спадщині (мова, традиції, цінності). Однак сам акт міграції та досвід подорожі можуть суттєво вплинути на неї. Приймання у суспільстві що приймає – гостинне чи вороже – відіграє вирішальну роль. Дискримінація може призвести до маргіналізації, тоді як прийняття сприяє формуванню позитивних рис ідентичності. Діаспорні спільноти надають важливу соціальну підтримку та допомагають орієнтуватися в новій країні.

Узгодження ідентичності часто передбачає балансування між спадщиною та нормами нового середовища. Це може призводити до різних стратегій акультурації: від інтеграції (збереження елементів рідної культури при засвоєнні нової) до асиміляції. Багато мігрантів розвивають гібридні або транснаціональні ідентичності. Цей процес може бути складним через культурні непорозуміння та тиск щодо конформізму.

Міжкультурна комунікація в Європі: обмін, адаптація та інтеграція.

В умовах міграції що зростає ефективна міжкультурна комунікація є ключовою для успішної інтеграції та соціальної згуртованості. Міграція сприяє обміну ідеями, цінностями та традиціями, збагачуючи культурний ландшафт Європи. Однак ця взаємодія вимагає культурної адаптації (аккультурації) як з боку мігрантів, так і з боку суспільства що приймає. Інтеграція розглядається як двосторонній процес взаємної адаптації та поваги. Ефективна міжкультурна комунікація сприяє взаєморозумінню та зменшенню конфліктів у різних сферах життя.

Комунікативні виклики, пов'язані з міграцією.

Міграція створює численні комунікативні виклики. Мовні бар'єри є фундаментальною перешкодою, що ускладнює доступ до послуг та соціальну участь. Культурні непорозуміння, що виникають через відмінності в нормах, цінностях та стилях спілкування (вербальних і невербальних), можуть призводити до тертя та конфліктів. Представлення міграції в медіа відіграє вирішальну роль; негативні стереотипи та сенсаційність можуть посилювати соціальну напругу. Поширення дезінформації та ксенофобії через соціальні мережі ускладнює ситуацію. Комунікаційні труднощі існують і всередині мігрантського населення, а також при інформуванні новоприбулих про їхні права та процедури. Роль професійних перекладачів та міжкультурних медіаторів є надзвичайно важливою для подолання цих викликів.

Міграційна політика Європейського Союзу: ключові аспекти та реалізація.

Міграційна політика ЄС еволюціонувала від фокуса на вільному переміщенні громадян до управління потоками ззовні, процедур надання притулку, контролю кордонів та інтеграції. Сучасна політика базується на кількох стовпах: контроль кордонів та безпека (включаючи Frontex); спільні процедури надання притулку (включно з суперечливим Дублінським регламентом); політика легальної міграції та інтеграції (праця, навчання, возз'єднання сім'ї); боротьба з нерегулярною міграцією та повернення; зовнішній вимір (співпраця з третіми країнами).

Реалізація політики ЄС постає перед труднощами через розбіжності в національних інтересах та пріоритетах країн-членів. Принцип субсидіарності також сприяє розбіжностям у застосуванні політик на національному рівні. Міграційна криза 2015-2016 років виявила слабкі місця системи та спонукала до реформ, таких як посилення Frontex та розробка нового Пакту про міграцію та притулок.

Перспективи та дебати щодо впливу міграції.

Вплив міграції на європейські суспільства є предметом гострих дебатів. Економічно, мігранти можуть заповнювати дефіцит робочої сили та сприяти зростанню, але існують побоювання щодо навантаження на системи соціального забезпечення. Соціально та культурно, міграція збагачує суспільства, але може створювати виклики для соціальної згуртованості та викликати дебати щодо національної ідентичності. Політично, міграція стала центральним питанням, сприяючи зростанню популізму. Існують також побоювання щодо безпеки. З гуманітарної точки зору, існує сильний імператив захищати біженців та шукачів притулку. Розуміння цих різноманітних поглядів є ключовим для обґрунтованої дискусії.

Міграційна криза 2015-2016 років була зумовлена переважно конфліктами та нестабільністю. Багатогранні причини міграції включають економічні, політичні, соціальні та екологічні фактори. Відповідь ЄС у вигляді Європейської Програми з Міграції та подальших реформ зіткнулася з викликами реалізації через розбіжності між країнами-членами. Формування ідентичності мігрантів та міжкультурна комунікація залишаються складними процесами, що ускладнюються мовними бар'єрами та медійними наративами. Міграційна політика ЄС продовжує розвиватися.

Майбутнє вимагає комплексного підходу: зміцнення міжнародної співпраці для усунення ключових причин вимушеної міграції; розробка

Проблеми міжкультурної комунікації в сучасній Європі

ефективніших та гуманніших систем притулку та управління кордонами в ЄС; інвестування у всебічні програми інтеграції, що сприяють міжкультурному розумінню та соціальній згуртованості; подолання комунікативних викликів та сприяння збалансованому публічному дискурсу. Визнання значущості міграції для майбутнього Європи та прийняття спільного підходу є ключовими для навігації у складнощах цього явища.

Тема 4. Діалог між релігіями в Європі

Поняття діалогу. Міжкультурний діалог та нація. Статистика релігій в Європі. Міжрелігійний діалог та європейське законодавство. Релігійні стереотипи та релігійна толерантність.

Поняття діалогу.

Діалог – сутнісна складова міжкультурної комунікації; його теоретичні основи пов'язані з філософією діалогу (Мартін Бубер, Карл Ясперс, Ойген Розеншток-Гюссі, Поль Рікер, Емануель Левінас). Термін діалог походить від грецького *dialogos* – розмова, першим з авторів, який використовує цей термін є Платон, тут діалог тісно пов'язаний з мистецтвом діалектики. Діалог використовується як практика в різних ситуаціях, від освіти до бізнесу. Впливовими теоретиками діалогової освіти є Пауло Фрейре та Рамон Флеча.

Міжкультурний діалог та нація.

Міжкультурний діалог відбувається між культурно відмінними спільнотами. Він спрямований на взаєморозуміння, згладження суперечок та уникнення конфліктів, захист самотніх культур, що знаходяться під загрозою.

Міжкультурний діалог відбувається у двох основних площинах:

- Цивілізаційній (Арнольд Тойнбі, Семюель Гантінгтон) – західноєвропейська, північноамериканська, індійська, китайська, арабська, японська та інші. Передумова успішного міжкультурного діалогу – знання спільного та відмінного в різних культурах.
- Національній – нації формуються в модерний час в європейській історичній традиції, під час їх формування поєднуються етнокультурні та політичні елементи. Важливу роль для міжкультурного діалогу має культурна однорідність/гомогенність чи різнорідність/гетерогенність нації. Культурна однорідність характерна для європейських політичних націй, що утворилися навколо етнічного ядра.

Особливості розгортання міжкультурного діалогу залежать від:

- Спорідненості національних культур (наприклад, культури, що представляють західну цивілізацію)
- Віддаленості національних культур (наприклад, коли вони належать до різних цивілізацій, релігій, мають інший світогляд).

Європейські нації градуюються як:

Проблеми міжкультурної комунікації в сучасній Європі

- спільноти, які вважають себе належними до владної етнічної нації, але володіють субнаціональними культурними відмінностями (гуцули чи лемки в Україні)
- етнічні групи та нації у яких немає історичної батьківщини за межами держави, в межах якої проживають (баски в Іспанії)
- національні меншини, які живуть компактно, є частинами етнічних націй, історична батьківщина яких знаходиться за межами даної держави / у більшості з них є власна держава (араби у Франції).

Підтримка самобутньої національної культури та національної єдності пов'язуються зі підтримкою культурної реалізації національних меншин. Цей принцип втілений у *Європейській хартії регіональних мов або мов меншин* (Страсбург, 1992; Україна ратифікувала 2003 р.).

Володимир Євтух пропонує варіанти організації і впровадження міжкультурного діалогу (Міжкультурний діалог: ефективний конструкт інтегративного розвитку поліетнічних суспільств. *Політичний менеджмент*, №4, 2009. С. 14-27):

- формування соціальних і політичних умов (створення рівних можливостей для соціального розвитку усіх компонентів етнонаціональної структури суспільства; участі у прийнятті рішень, що стосуються їх статусу в суспільстві)
- здійснення (через законодавство і практичні дії) заходів для подолання дискримінації, в основі якої лежить расовий та етнічний чинник, ворожнечі, ксенофобських настроїв
- забезпечення умов для формування й підвищення рівня міжкультурної компетентності, використовуючи можливості освітніх закладів, мас-медіа
- формування умов для забезпечення міжкультурного діалогу на міжнародному рівні (міжнародний простір міжкультурного діалогу).

Статистика релігій в Європі.

Релігія є однією із основних частин культури та її духовним джерелом. *Релігія* – один із способів організації елементів колективного світогляду, заснованого на вірі. Релігія була і залишається засобом збереження та відтворення духовних засад суспільства. Водночас вона уособлює морально-орієнтовану діяльність і глибинні ціннісно-культурні засади національного буття.

Релігійна комунікація – це спілкування між віруючими у межах конфесії та міжконфесійні комунікаційні зв'язки, це засіб усвідомлення та відтворення ідентичності та цілісності людини у релігійній площині.

Типологія релігій:

1. За рівнем розвитку –

- ранні форми релігійності (анімізм, тотемізм, магія, фетишизм, шаманізм, культ предків)
- політеїстичні (етнічні)
- монотеїстичні (християнство, іслам, іудаїзм, сикхізм)
- синкретичні – утворилися в наслідок поєднання етнічних та світових релігій (мормони, дзен-буддизм)
- нові релігійні течії та рухи

2. За державним статусом –

- державні (іслам, іудаїзм, англіканство)
- релігії більшості населення (конфуціанство, даосизм, індуїзм)
- релігії національних меншин

3. За правовим статусом –

- релігії, які підтримує держава
- релігії, які переслідує держава (Свідки Єгови, сатанізм)
- нейтральне ставлення держави до релігії (джайнізм в Індії)

4. За формами поширення –

- континуальні/світові (буддизм, християнство, іслам)
- дискретні/локальні
- місцеві (культи народів Півночі, Океанії, Африки, Латинської Америки)

5. За етносоціальними критеріями –

- автохтонні (окремих народів), що стали частиною етнічної культури (іудаїзм, синтоїзм, конфуціанство)
- уніфіковані, мають надетнічний характер (буддизм, іслам, християнство, неорелігії)

Універсальна класифікація релігій:

- Ранньоісторичні форми релігії
- Етнічні релігії: народні (давньоєгипетська, ведизм, брахманізм, давньоєвропейські), національні (індуїзм, конфуціанство, даосизм, джайнізм), етнодержавні (іудаїзм, синтоїзм)
- Світові релігії
- Неорелігії: неохристиянство (мормони), орієнталістські (Всесвітня віра Багаї), синтетичні (Велике Біле Братство), езотеричні (теософія), неоязичництво (РУНвіра), саєнтологія (діанетика), демоністичні (сатанізм).

Проблеми міжкультурної комунікації в сучасній Європі

Найбільшою релігією в Європейському Союзі є християнство, яке становить 71,6 % населення ЄС. До менших релігій належать іслам, буддизм, іудаїзм, індуїзм та деякі східноазійські релігії, найбільш зосереджені в Німеччині, Британії та Франції.

За статистикою опитування Євробарометр 2015 в ЄС:

- Католики 45,3%
- Православні 9,6%
- Протестанти 11,1%
- Інші християни 5,6%
- Мусульмани 1,8%
- Атеїсти 10,4%
- Агностики 13,6%

Міжрелігійний діалог та європейське законодавство.

Політики сприяння міжрелігійному порозумінню у Європі (Здіорук С.І., Токман В.В. Використання європейського досвіду для розв'язання міжконфесійних проблем в Україні. Аналітична записка. *Національний інститут стратегічних досліджень*, 2011. <https://www.niss.gov.ua/doslidzhennya/gumanitarniy-rozvitok/vikoristannya-evropeyskogo-dosvidu-dlya-rozvyazannya>):

1. *Просування міжкультурного / міжрелігійного діалогу* здійснює Рада Європи. В 2005 р. на Варшавському саміті Організації міжкультурний (міжрелігійний) діалог визначено одним із пріоритетів діяльності. У 2011 року Парламентська Асамблея Ради Європи у Парижі зорганізувала слухання щодо релігійного аспекту міжкультурного діалогу.

ПАРЕ прийняла ряд документів, пов'язаних з міжкультурною і міжрелігійною комунікацією:

- Рекомендація 1804 (2007) «Держава, релігія, світське суспільство та права людини»,
- Рекомендація 1805 (2007) «Святотатство, релігійні образи та ворожі висловлювання на адресу осіб у зв'язку з їхньою релігією»,
- Рекомендація 1962 (2011) «Релігійний аспект міжкультурного діалогу».

Рада Європи у 2008 р. ухвалила остаточний варіант «Білої книги Ради Європи з міжкультурного діалогу» – стратегію дій у цій сфері.

2. *Релігійна просвіта*. Рада Європи рекомендує урядам національних держав приділяти належну увагу включенню у навчальні програми курсів, покликаних надати максимально вичерпну інформацію, принаймні, про найвідоміші у світі релігійні течії. Наприклад, у Франції в 2001 р. було

вирішено розробити поглиблену програму з релігієзнавства для світських навчальних закладів. У Великобританії освітянська реформа 1988 р. запровадила уроки релігійної освіти, де вивчаються різні релігії.

Натомість, в українських реаліях спостерігається «згортання» присутності релігієзнавства у вищій школі. В деяких ЗВО спеціальність Релігієзнавство ліквідовується, а нормативний курс з відповідної дисципліни замінюється варіативним. Такий підхід не є конструктивним у поліконфесійному суспільстві.

3. *Створення сприятливих умов для суспільно-релігійного та міжконфесійного дискурсу.* Політичні інституції Європи активно співпрацюють з релігійними об'єднаннями континенту. При Раді Європи та Європейському Союзу функціонують представництва Константинопольського патріарха, Елладської православної церкви, Ватикану, Римсько-католицької Комісії єпископських конференцій, різних протестантських деномінацій. В 2010 р. при ЄС утворено Комітет представників православних церков.

4. *Особлива увага з боку держави до неорелігійних рухів, для попередження можливих конфліктних ситуацій.* У Німеччині такою роботою займається Федеральне міністерство у справах сім'ї, літніх людей, жінок та молоді (інформування населення про неорелігії належить до конституційних обов'язків та прав Федерального уряду й не порушує принципу світоглядного нейтралітету). Воно оприлюднює інформаційні матеріали, призначені для громадськості. В усіх федеральних землях пропонуються інформаційні послуги стосовно функціонування і специфіки нових релігійних громад.

У Франції питанням неорелігій опікується Уряд та Національні збори. Для захисту населення від шкідливого впливу окремих нових релігійних течій створено Комісію при прем'єр-міністрові, робочу групу при МВС, мережу громадських організацій.

5. *Міжконфесійна комунікація у двосторонньому форматі.* Діє міжнародна комісія з питань діалогу між Римсько-Католицькою Церквою та Православними Церквами. В 2010 р. у Брюсселі працювала католицько-мусульманська Комісія міжрелігійного діалогу. Сторони наголосили на особливому місці Діви Марії у християнстві та ісламі, обговорили стан релігійних організацій у низці європейських країн. У Франції є феномен Тезе – нечисельної екуменічної спільноти з католиків і протестантів, котрі мирно проживають у невеликому селищі не один десяток років.

Проблеми міжкультурної комунікації в сучасній Європі

В Україні найбільші конфесії об'єднані в рамках Всеукраїнської Ради Церков і релігійних організацій, це інструмент реалізації державно-конфесійного діалогу.

Додатково рекомендовано: 12 принципів ведення міжконфесійного діалогу на місцевому рівні <https://rm.coe.int/12-the-role-of-local-authorities-in-interfaith-dialogue-analysed-by-a-/168071b3f2>

Релігійні стереотипи та релігійна толерантність.

Стереотипи – спрощені, схематизовані, загальноприйняті уявлення, які найчастіше засвоюються в процесі соціалізації. Стереотипи допомагають сприймати, категоризувати та оцінювати явища соціального світу.

Теорію стереотипів запропонував В. Ліппманн в роботі «Громадська думка» (1922).

Види стереотипів, що впливають на якість міжкультурної комунікації: класові, расові, етнічні, релігійні, гендерні.

Релігійні стереотипи функціонують як:

- Стереотипи мислення / свідомості
- Поведінкові стереотипи.

Толерантність

Відповідно до Декларації принципів толерантності ООН, проголошеній 1995 р., толерантність – це повага, сприйняття та розуміння багатого різноманіття світових культур, форм самовираження та самовиявлення людської особистості.

Європейська Рада з толерантності та взаємоповаги (ЄРТВ) започаткована 2008 р., Франція (голова Тоні Блер). Основна мета: моніторинг ситуації у сфері толерантності у Європі, напрацюванні пропозицій та рекомендацій національним урядам та міжнародним організаціям із покращення міжрелігійних та міжетнічних відносин на континенті. Орієнтована на боротьбу з ксенофобією, антисемітизмом та расовою дискримінацією.

Тема 5. Міжкультурні аспекти європейської вищої освіти

Європейський університет як модель міжкультурної комунікації. Різноманітність вищої освіти. Розвиток міжкультурної компетентності у вищій освіті. Культурна освіта в суспільствах, постраждалих від конфлікту.

Європейський університет як модель міжкультурної комунікації.

Європейські університети, завдяки своїй різноманітній та інклюзивній атмосфері, є ідеальними моделями для міжкультурної комунікації. Вони надають багаті можливості для студентів, викладачів та дослідників з різних культурних, мовних та національних середовищ взаємодіяти, ділитися ідеями та співпрацювати. Ідея європейського університету як моделі міжкультурної комунікації може бути розглянута через кілька ключових аспектів.

Університети Європи приваблюють студентів з усього світу завдяки високим академічним стандартам та міжнародному визнанню. Багато університетів, особливо в таких країнах, як Великобританія, Німеччина, Нідерланди та Франція, мають значну кількість міжнародних студентів. Це створює яскраве середовище, де студенти з різних культур можуть обмінюватися думками, сприяючи міжкультурному обміну.

Чимало університетів пропонують курси та програми, спрямовані на підвищення міжкультурної компетентності. Це можуть бути мовні курси, культурознавчі програми та спеціальні семінари, які фокусуються на глобальних питаннях та комунікації між культурами.

Європейські університети часто пропонують міждисциплінарні програми, що акцентують увагу на глобальних та мультикультурних перспективах. Це можуть бути програми з міжнародних відносин, світової історії, соціології та антропології, де студенти вивчають різні культури та способи комунікації між ними.

Багато європейських університетів також є лідерами у глобальних дослідницьких ініціативах, що вимагають міжнародної співпраці. Міжкультурна комунікація є важливим елементом цих проектів, оскільки

Проблеми міжкультурної комунікації в сучасній Європі

вони передбачають взаємодію учасників з різних культурних середовищ, які повинні зрозуміти один одного, обмінюватися ідеями та методами роботи.

Різноманітність вищої освіти.

У багатьох європейських університетах пропонуються курси на кількох мовах, що робить освіту доступною для студентів з різних мовних середовищ. Англійська мова стала домінуючою мовою викладання в багатьох європейських університетах, але також є можливість навчатися на рідних мовах цих країн, що сприяє створенню середовища, в якому студенти можуть навчатися спілкуватися на кількох мовах.

Університети часто організовують програми обміну мовами, що дозволяє студентам занурюватися в інші культури та вдосконалювати навички спілкування іноземними мовами. Це ефективний спосіб розвивати міжкультурні комунікаційні навички та розуміти культурні нюанси.

Програма Erasmus+ є однією з найвідоміших ініціатив, що підтримує міжкультурну комунікацію в європейських університетах. Вона сприяє мобільності студентів і викладачів по всій Європі, надаючи можливість студентам навчатися за кордоном, відчувати інші культури та будувати міжнародні мережі.

Багато європейських університетів мають партнерства з університетами з інших частин світу, що дає можливість студентам і викладачам брати участь у міжкультурних обмінах та співпраці. Ці партнерства допомагають створювати глобальну академічну спільноту та сприяють обміну знаннями через культурні бар'єри.

Міжкультурній комунікації сприяє кампусна атмосфера та культурні заходи. Європейські університети часто організовують культурні фестивалі, міжнародні дні та інші заходи, які святкують різноманітність студентів. Ці заходи надають студентам можливість поділитися своїми традиціями, стравами та звичаями, сприяючи міжкультурному розумінню та взаємоповазі.

Також багато університетів мають міжнародні студентські організації, які активно сприяють міжкультурній комунікації. Вони організовують соціальні події, мовні обміни та культурні майстер-класи, допомагаючи студентам інтегруватися та взаємодіяти з людьми з різних культурних середовищ.

Європейські університети надають студентам можливість розвивати глобальне громадянство, заохочуючи їх до взаємодії з глобальними проблемами та формування міжкультурних комунікаційних навичок, які є необхідними в сучасному взаємопов'язаному світі. Випускники європейських університетів часто добре підготовлені до роботи в мультикультурних середовищах та співпраці з міжнародними командами.

Крім академічної підготовки, багато університетів пропонують програми професійного розвитку, спрямовані на підвищення міжкультурної компетентності, що готує студентів до кар'єри в глобальних організаціях, НУО та міжнародному бізнесі, де ефективна міжкультурна комунікація є ключовою навичкою.

Попри всі переваги, міжкультурна комунікація в європейських університетах має й свої виклики. Одним з них є мовний бар'єр, особливо для студентів, які не володіють мовами викладання на достатньому рівні. Також культурні відмінності, такі як різні стилі комунікації, ставлення до авторитету чи підходи до навчання, можуть спричиняти непорозуміння. Однак ці виклики є чудовою можливістю для розвитку, оскільки студенти вчаться адаптуватися до різних культурних норм і підходів.

Розвиток міжкультурної компетентності у вищій освіті.

Загалом, європейські університети є яскравими моделями міжкультурної комунікації, оскільки вони є мікрокосмами глобального суспільства. Вони не лише сприяють інтелектуальному розвитку, а й створюють середовище для особистісного зростання в контексті культурної обізнаності та комунікаційних навичок. Завдяки різноманіттю і заохоченню міжкультурних взаємодій ці установи готують студентів до ролі ефективних громадян світу в дедалі більш взаємопов'язаному світі.

Важливо в університетах розвивати культурну освіту. Особливо це актуально для суспільств, які постраждали від конфліктів. Культурна освіта в таких суспільствах відіграє вирішальну роль у сприянні миру, примиренню та соціальній згуртованості. В умовах конфлікту культурна освіта може допомогти відновити соціальну довіру, сприяти взаєморозумінню та підтримувати людей у процесі подолання травм і поділів, спричинених

Проблеми міжкультурної комунікації в сучасній Європі

наси́льством. Сила культури як джерела стійкості та інструменту діалогу може мати трансформаційний вплив на громади в післяконфліктний період або під час триваючих конфліктів.

В суспільствах, які пережили конфлікт, культурна освіта забезпечує можливість для осіб працювати через свої травми та переживання у безпечному і підтримуючому середовищі. Артистичні вираження, такі як музика, образотворче мистецтво, театр і література, можуть бути терапевтичними інструментами, що дозволяють людям стикатися з минулим і виражати емоції, які вони можуть не вміти озвучити іншими способами. Ці заняття можуть дати відчуття катарсису і дозволити громадам почати процес загоєння.

Освіта з культурних практик, які охоплюють різноманітність громади, допомагає будувати мости між різними групами. Вона дає можливість відновити зв'язок з людяністю і побачити поза етнічними, релігійними чи політичними поділами. Культурна освіта також може сприяти діалогу про історичні кривди, допомагаючи розірвати цикл ненависті і підозри.

Культурна освіта надає можливість популяризувати багатство різноманіття в суспільстві. Знайомлячи молодь з різними культурними традиціями, мовами та практиками, освітні програми можуть сприяти толерантності та повазі до інших, що контрить роз'єднаність, яку часто підсилює конфлікт. Це є особливо важливим у багатокультурних суспільствах або в тих, де є історія етнічних чи секторальних конфліктів.

Культурна освіта в суспільствах, постраждалих від конфлікту.

У суспільствах, де культурні та етнічні поділи призвели до конфліктів, освіта може допомогти відновити відчуття спільної ідентичності. Програми, які підкреслюють загальні цінності, історії та традиції, що об'єднують людей, можуть зміцнити соціальну згуртованість. Це може включати навчання історії та культурних досягнень всіх груп в суспільстві, допомагаючи людям побачити спільну спадщину навіть у часи розбіжностей.

Культурна освіта може також включати елементи цивільної освіти, вчити студентів про їхні права та обов'язки як громадян демократичного суспільства. Це допомагає створити обізнане населення, здатне брати участь у миротворчих процесах. Вивчаючи важливість справедливості, верховенства

права та мирного вирішення конфліктів, люди можуть стати агентами змін у своїх громадах.

Через культурну освіту люди можуть здобути навички ненасильницького спілкування, медіації та вирішення конфліктів. Це важливі навички для побудови довгострокового миру та допомоги суспільствам вирішувати майбутні проблеми без насильства.

У багатьох зонах конфлікту війна та насильство призвели до руйнування або ерозії культурної спадщини. Культурна освіта може бути засобом відновлення цих традицій, історій та практик, відновлюючи зв'язок людей з їх корінням. Збереження культурної спадщини допомагає відновити гордість за свою ідентичність і слугує основою для відбудови суспільства після конфлікту.

Культурна освіта також може відігравати важливу роль у економічному відновленні. У післяконфліктних суспільствах креативні індустрії (такими як мистецтво, ремесла, музика та туризм) можуть створювати робочі місця, відновлювати місцеві економіки та сприяти сталим джерелам доходу. Програми культурної освіти можуть навчати людей працювати в цих секторах, допомагаючи громадам відбудовуватися як соціально, так і економічно.

У післяконфліктних або конфліктних регіонах культурна освіта може створювати простір для міжгрупового діалогу. Завдяки спільним проектам у мистецтві, літературі та музиці люди з різних етнічних, релігійних або політичних груп можуть працювати разом задля спільних цілей. Ця співпраця сприяє довірі, емпатії та відчуттю спільної мети, що є необхідним для довготривалого миротворчого процесу.

Культурна освіта також може включати співпрацю з міжнародними організаціями, НУО та іншими країнами для створення освітніх обмінів, спільних проектів та глобальної культурної обізнаності. Ці ініціативи можуть допомогти привнести зовнішні перспективи, заохочувати солідарність та відкривати нові канали для комунікації та співпраці.

Виклики та перешкоди, зумовлені конфліктами:

- *Доступ до освіти:* У багатьох суспільствах, постраждалих від конфліктів, доступ до освіти сильно обмежений через нестабільність, переміщення або руйнування освітньої інфраструктури. Відновлення

Проблеми міжкультурної комунікації в сучасній Європі

освітніх систем і забезпечення доступу до культурної освіти для всіх верств населення є важливим викликом.

- *Політичне втручання:* У зонах конфлікту освітні системи можуть бути політизованими, а культурна освіта може використовуватися для поглиблення поділів замість того, щоб сприяти миру. Потрібні освітні реформи, що сприяють інклюзивності, різноманіттю та миротворчим процесам.
- *Освіта, орієнтована на травму:* Культурна освіта повинна проводитися з урахуванням травм, визнаючи психологічні та емоційні наслідки конфлікту. Вчителі та педагоги повинні бути навчені надавати підтримку студентам, які можуть переживати травму.

Тема 6. Медіа, культура та міжкультурність у сучасному Європейському Союзі

Медіаландшафт ЄС, що змінюється. Фундаментальні принципи медіакомунікації. Навігація культурними вимірами в європейських медіа. Привид культурних воєн: медіа як свідок та учасник. Сприяння міжкультурному розумінню через медіа. Вплив соціальних мереж на міжкультурну динаміку. Регуляторна Рамка: політика ЄС щодо медіа та міжкультурних питань.

Європейський Союз є унікальним об'єднанням націй, де взаємозв'язок між суспільствами постійно поглиблюється. У цій складній мережі взаємодій медіа відіграють ключову роль, маючи значний вплив на формування суспільної думки, сприяння міжкультурному діалогу, а іноді, на жаль, і на посилення розбіжностей за культурними ознаками. Відносини між міжкультурними питаннями та медіа в ЄС є багатогранними. Вони охоплюють динамічну еволюцію самих медіа, фундаментальні принципи комунікаційних практик, актуальні культурні проблеми, що обговорюються та представляються, суперечливе явище культурних воєн та їхнє зображення в медіа, проактивну роль медіа у сприянні міжкультурному розумінню, всепроникний вплив соціальних мереж та загальну рамкову політику на рівні ЄС. Ця лекція має на меті надати комплексний аналіз цих взаємопов'язаних тем у сучасному європейському контексті, досліджуючи поточний стан розвитку медіа, етичні засади їхньої діяльності, ключові культурні наративи, конфлікти, що виникають через культурні відмінності, та політичні відповіді, розроблені для навігації у цій складній сфері.

Медіаландшафт ЄС, що змінюється.

Медіаландшафт у Європейському Союзі зазнає глибоких трансформацій, зумовлених стрімкою диджиталізацією, змінами у структурах власності та моделях споживання. Ці динамічні процеси суттєво впливають на те, як міжкультурні питання розглядаються та сприймаються в регіоні.

Швидка та безперервна диджиталізація європейських медіа кардинально змінює способи створення, розповсюдження та споживання контенту. Традиційні медіаформати все частіше витісняються онлайн-платформами та мобільними пристроями, які стають основними каналами доступу до новин та розваг. Як зазначається у дослідженні

Проблеми міжкультурної комунікації в сучасній Європі

Persistent.com про роль диджиталізації, цей перехід очевидний у зростанні популярності контенту на вимогу (VOD). Європейська аудиторія все активніше взаємодіє як з довготривалими розважальними форматами, так і з короткими відео, пристосованими для споживання "на ходу".

Водночас спостерігається тенденція до концентрації медіавласності, часто серед осіб або організацій, що мають тісні зв'язки з політичними інтересами. Така концентрація може призвести до звуження спектра представлених у медіа поглядів та викликає занепокоєння щодо потенційної упередженості у висвітленні, особливо чутливих міжкультурних питань. Непрозорість медіавласності залишається проблемою у багатьох країнах ЄС. Європейський Акт про Свободу Медіа (EMFA), як вказує аналіз на revdem.ceu.edu, є спробою запровадити більш гармонізовані правила щодо прозорості медіавласності в ЄС, хоча його ефективність ще належить побачити. Звіт про Медіа Плюралізм за 2024 рік також підкреслює тривожні тенденції щодо редакційної незалежності в Європі. Ці тенденції становлять загрозу для медіаплюралізму та адекватного представлення різноманітних культурних голосів.

Щодо споживання, телебачення все ще домінує як джерело новин для багатьох європейців, особливо старшого покоління. Однак онлайн-платформи та соціальні мережі швидко набирають ваги, особливо серед молоді. Дослідження Sprinklr щодо соціальних медіа в Європі показує регіональні відмінності у вподобаннях платформ та їх зростаючий вплив на споживачську поведінку. Спостерігається також тривожна тенденція "уникнення новин", що може обмежувати доступ до різноманітних культурних перспектив. Фрагментація споживання та уникнення новин ускладнюють охоплення різноманітних аудиторій та сприяння широкому міжкультурному розумінню.

Фундаментальні принципи медіакомунікації.

Ефективність медіа у розв'язанні міжкультурних питань значною мірою залежить від застосування основних комунікаційних принципів, таких як об'єктивність, етика та залучення аудиторії.

Об'єктивність є ключовим принципом журналістики, що наголошує на розмежуванні фактів та думок. Ідеал журналістської об'єктивності передбачає, що репортери мають прагнути до нейтральності, неупередженості та правдивості через ретельну перевірку та точне подання інформації, як зазначають етичні принципи Ради Європи. Однак досягнення абсолютної об'єктивності є предметом філософських дебатів, адже журналісти неминуче вносять власні перспективи. Практичні виклики включають структуру власності медіа, політичний тиск та швидкість цифрової

епохи. Прагнення до об'єктивності залишається фундаментальним, але властива суб'єктивність у виборі та обрамленні новин може непомітно впливати на представлення культури.

Етичні принципи, такі як правдивість, точність, справедливість, неупередженість, гуманність та підзвітність, є основою відповідальної журналістики. Вони підкреслюють важливість розрізнення новин та думок, поваги до приватного життя, уникнення заподіяння шкоди та оперативного виправлення помилок. У сучасному фрагментованому медіасередовищі дотримання цих принципів є надзвичайно важливим для суспільної довіри. Етичні міркування набувають особливого значення при висвітленні міжкультурних питань, вимагаючи чутливості до культурних відмінностей, уникнення стереотипів та відповідального представлення меншин. Цифрове середовище створює нові етичні виклики, такі як дезінформація, онлайн-переслідування та алгоритмічна упередженість.

Залучення аудиторії стало важливим напрямком для європейських медіаорганізацій. Як показує аналіз на InternetRetailing, стратегії включають персоналізацію контенту, створення онлайн-спільнот, інтерактивні формати та живі події. Аналітика даних допомагає краще зрозуміти вподобання аудиторії. У багатомовному та багатокультурному ЄС важливі мультилінгвальні маркетингові стратегії та культурно адаптований контент. Ефективне залучення може створити платформи для міжкультурного діалогу, але персоналізація несе ризик «фільтраційних бульбашок», обмежуючи доступ до різноманітних культурних поглядів.

Навігація культурними вимірами в європейських медіа.

Європейські медіа функціонують у складному культурному ландшафті, що характеризується багатомовною взаємодією ідентичностей, різноманітності та спадщини. Те, як ці виміри представлені в медіа, значно впливає на міжкультурне сприйняття та розуміння.

Концепція європейської ідентичності є складною, охоплюючи національний, регіональний та наднаціональний рівні приналежності. Дослідження, подібні до опублікованого в Revista PAPELES de EUROPA, аналізують, як медіа відображають ці шари ідентичності, способи життя та уявлення людей про себе та інших. Медіа можуть як культивувати спільну європейську ідентичність, так і підкреслювати національні відмінності. Часто медіа балансують між святкуванням культурного розмаїття та підкресленням спільних цінностей, що може призвести до вибіркового акцентування. Цифрові платформи сприяють появі різноманітних та потенційно

фрагментованих наративів ідентичності, кидаючи виклик традиційній ролі мейнстрімних медіа.

Представлення різноманітності (культурної, етнічної, релігійної, мовної) є ще одним важливим аспектом. Однак репрезентація меншин часто стикається з проблемами недостатнього представлення, стереотипізації та маргіналізації. Попри усвідомлення важливості інклюзивного представлення, меншини часто залишаються недопредставленими або зображуються через негативні стереотипи, що перешкоджає соціальній інтеграції та міжкультурному розумінню. Існують ініціативи, спрямовані на сприяння більшій різноманітності та інклюзивності у медіавиробництві та контенті.

Представлення культурної спадщини (історичні наративи, традиції, артефакти) також є функцією медіа. Медіа відіграють життєво важливу роль у формуванні колективної пам'яті та сприянні усвідомленню спільних європейських цінностей. Вони можуть висвітлювати як спільні аспекти європейської спадщини, так і окремі регіональні та національні традиції. Ініціативи, такі як програма «Креативна Європа», підтримувана ЄС, спрямовані на просування та збереження культурної спадщини за допомогою медіаплатформ. Однак представлення спадщини може бути вибіркоким, посилюючи наративи, що домінують та ігноруючи внесок певних культурних груп.

Привид культурних воєн: медіа як свідок та учасник.

Поняття «культурні війни» набуває все більшої ваги в дискусіях про сучасні європейські суспільства. Ці конфлікти, що часто розгортаються в медіа та за їх допомогою, відображають глибокі розбіжності щодо фундаментальних цінностей, ідентичностей та суспільних норм.

Концепція «культурних воєн» у європейському контексті, як досліджено в MIT Press Direct, часто проявляється як інтенсивні дебати навколо таких питань, як національна та наднаціональна ідентичність, цінності, моральні стандарти, імміграція, інтеграція та інтерпретація історичної пам'яті. Приклади включають суперечки щодо прав ЛГБТК+, ролі релігійних символів, інтерпретації національної історії та визначення національної ідентичності. Політичні актори та суспільні рухи часто відіграють значну роль у формуванні цих конфліктів. Підйом націоналістичних та популістських рухів часто збігається з посиленням цих воєн. Важливо зазначити, що сам термін «культурні війни» може використовуватися стратегічно для делегітимізації опозиційних поглядів та придушення дискусій про соціальну справедливість.

Реакція медіа на культурні війни варіюється: відмінності спостерігаються у фреймінгу питань, тональності та акцентах. Вибір медіаорганізацій може як ескалювати, так і деескалювати напруженість. Партизанські медіа часто посилюють поляризовані точки зору, сприяючи формуванню «ехо-камер». Журналісти стикаються з викликами у збереженні об'єктивності. Медіависвітлення часто відображає та посилює суспільні розколи, що вже існують. Соціальні мережі діють як каталізатор та підсилювач культурних воєн, сприяючи швидкому поширенню поляризуючого контенту та прямому, часто конфронтаційному, обговоренню.

Сприяння міжкультурному розумінню через медіа.

Попри виклики, медіа мають значний потенціал як інструмент для сприяння міжкультурному розумінню, діалогу та обміну між різними культурними групами в ЄС.

Медіа можуть долати культурні розриви, надаючи інклюзивні платформи для різноманітних голосів. Численні медіаініціативи та кампанії по всій Європі спрямовані на сприяння міжкультурній комунікації. Програма MEDIANE, спільна ініціатива Ради Європи та ЄС, зосереджена на просуванні різноманітності та інклюзивності в медіаконтенті. Ці ініціативи часто включають транскордонну співпрацю, демонстрацію культурного розмаїття та сприяння діалогу. Суспільні мовники відіграють важливу роль у просуванні соціальної згуртованості. Інклюзивна та етична журналістика є ключовою для створення якісного контенту, що сприяє емпатії. Розвиток медіаграмотності серед громадян також є важливим, оскільки дає змогу критично оцінювати медіарепрезентації культур.

Вплив соціальних мереж на міжкультурну динаміку.

Соціальні медіа стали потужною силою у формуванні комунікації та дискусій в ЄС, маючи значний вплив на міжкультурну динаміку.

Платформи соціальних мереж кардинально змінили комунікаційний ландшафт, надавши безпрецедентні можливості для прямої взаємодії між людьми з різним культурним бекграундом. Вони долають географічні бар'єри, уможливорюючи обмін у реальному часі. Соціальні мережі слугують шлюзом до широкого спектра поглядів та інформації з різних культурних джерел. Бренди та організації використовують соціальні мережі для взаємодії з багатомовними та багатокультурними аудиторіями, як показує аналіз Sprinklr, створюючи адаптований контент. Вони також сприяють розвитку онлайн-спільнот навколо спільних інтересів, об'єднуючи людей з різних

Проблеми міжкультурної комунікації в сучасній Європі

культур. Візуальний характер багатьох платформ допомагає долати мовні бар'єри.

Водночас соціальні мережі стали центральними аренами для обговорення культурних питань (ідентичність, різноманітність, спадщина), надаючи простір для маргіналізованих голосів. Однак вони також є каналом для швидкого поширення дезінформації, мови ворожнечі та онлайн-поляризації, що негативно впливає на міжкультурні відносини. Алгоритмічна курація контенту може посилювати «ехо-камери» та «фільтраційні бульбашки», обмежуючи доступ до різноманітних культурних поглядів та зміцнюючи актуальні упередження.

Регуляторна Рамка: політика ЄС щодо медіа та міжкультурних питань.

Європейський Союз створив регуляторну рамку, яка стосується як свободи та плюралізму медіа, так і ширших міжкультурних питань.

ЄС твердо відданий підтримці свободи та плюралізму медіа як фундаментальних прав, що закріплено в статті 11 Хартії основних прав ЄС. Для захисту цих принципів ЄС ухвалив ключові законодавчі акти, такі як Європейський Акт про Свободу Медіа (EMFA), Акт про цифрові послуги (DSA) та Директиву про аудіовізуальні медіапослуги (AVMSD). ЄС також ініціював заходи для підтримки безпеки журналістів, підвищення прозорості медіавласності та боротьби з дезінформацією. Монітор Медіа Плюралізму (MPM) допомагає виявляти ризики для плюралізму. Політика ЄС щодо свободи та плюралізму медіа опосередковано сприяє міжкультурному розумінню, забезпечуючи різноманітний та незалежний медіаландшафт.

Окрім регулювання медіа, ЄС має політику та стратегії, що безпосередньо стосуються міжкультурних питань. Це включає Європейську програму дій у сфері культури, стратегію міжнародних культурних відносин та ініціативи з міжкультурного діалогу, часто підтримані програмою «Креативна Європа». Основний принцип – повага до культурного та мовного розмаїття. Культурна політика ЄС все більше визнає важливість міжкультурного діалогу для соціальної згуртованості та взаєморозуміння. Однак існує потенціал для посилення інтеграції медіа-специфічних стратегій у ці ширші культурні політики, більш чітко визначаючи, як медіа можуть використовуватися для сприяння діалогу та подолання стереотипів.

Взаємозв'язок між міжкультурними питаннями та медіа в сучасному ЄС є складним і динамічним. Медіаландшафт, що розвивається, створює як можливості, так і виклики для міжкультурного розуміння. Дотримання принципів об'єктивності та етики вимагає постійної пильності. Представлення ідентичності, різноманітності та спадщини потребує інклюзивності та

боротьби зі стереотипами. Культурні війни, що посилюються медіа, підкреслюють розбіжності, але медіа також є життєво важливим інструментом для діалогу. Регуляторна рамка ЄС закладає основу, але вимагає послідовного впровадження та кращої інтеграції медіа-стратегій. Вирішення цих викликів та використання можливостей на перетині медіа та міжкультурності є ключовим для побудови більш згуртованого, інклюзивного та стійкого Європейського Союзу.

Тема 7. Зовнішня культурна стратегія Європейського Союзу

Культура як інструмент зовнішньої політики ЄС. Ключові політичні рамки. Основна ціль 1: культура для сталого соціального та економічного розвитку. Основна ціль 2: сприяння миру та міжкультурному діалогу. Основна ціль 3: зміцнення співпраці у сфері культурної спадщини. Виклики та можливості. Оцінка ефективності та майбутні напрямки.

Культура як інструмент зовнішньої політики ЄС.

Шановні студенти, сьогодні ми розглянемо важливий та відносно новий вимір зовнішньої політики Європейського Союзу – його стратегію у сфері міжнародних культурних відносин. Культура все частіше визнається не лише як сфера мистецтва та самовираження, але і як потужний інструмент для досягнення ширших цілей на світовій арені: сприяння миру, стабільності, взаєморозумінню та сталому розвитку.

Хоча зародження Європейського Союзу було пов'язане переважно з економічною інтеграцією, з часом відбулося усвідомлення важливості спільної європейської ідентичності, що виходить за межі суто економічних інтересів. Важливим кроком стало надання ЄС юридично закріплених культурних компетенцій у Маастрихтському договорі 1992 року, що поширювалися і на відносини з третіми країнами. Це створило правову основу для активнішої культурної взаємодії ЄС за його межами.

Зовнішня культурна стратегія ЄС, що поступово формувалася, є відповіддю на сучасні глобальні виклики та визнанням унікальної ролі культури у їх подоланні. Вона базується на трьох основних цілях:

1. Розкриття потенціалу культури та креативності для сталого соціального та економічного розвитку.
2. Сприяння миру та боротьба з радикалізацією через міжкультурний діалог.
3. Зміцнення співробітництва у сфері культурної спадщини.

Ця стратегія реалізується через різноманітні інструменти та за участі багатьох сторін: урядів країн-партнерів, місцевих культурних організацій, громадянського суспільства, інституцій ЄС та його держав-членів.

Ключові політичні рамки.

Підхід ЄС до міжнародних культурних відносин визначається низкою ключових політичних документів. Основоположним вважається Спільне комюніке Європейської Комісії та Європейської служби зовнішньої дії «На шляху до стратегії ЄС у сфері міжнародних культурних відносин», ухвалене у

2016 році. Це був перший комплексний документ, що окреслив стратегічний підхід у цій галузі та мав на меті поставити культуру в центр міжнародної діяльності ЄС.

Доповнює його Нова європейська програма дій у сфері культури (2018), яка надає ширшу рамку для співпраці на рівні ЄС, визнаючи позитивний внесок культури в європейське суспільство, економіку та міжнародні відносини. Ця програма визначає посилені методи роботи з державами-членами, організаціями громадянського суспільства та міжнародними партнерами, включаючи цілі для зовнішнього виміру культурної політики ЄС.

Важливу роль відіграють Висновки Ради ЄС щодо стратегічного підходу ЄС до міжнародних культурних відносин, які ухвалювалися у різні роки. Вони наголошують на необхідності скоординованого, міжсекторального та інклюзивного підходу та закликають до посилення координації для розвитку міжнародних культурних зв'язків. Робочі плани з питань культури, такі як чинний план на 2023-2026 роки, слугують операційними інструментами, визначаючи пріоритети та враховуючи поточні політичні події, при цьому міжнародні культурні відносини є одним із ключових пріоритетів. Нарешті, Глобальна стратегія зовнішньої та безпекової політики ЄС (2016) визначає культурну дипломатію як нову сферу для спільних зовнішніх дій, підкреслюючи важливість культури для досягнення ширших цілей зовнішньої політики.

Основна ціль 1: культура для сталого соціального та економічного розвитку.

Одним із центральних елементів стратегії є визнання культури та креативності як потужних каталізаторів сталого соціального та економічного розвитку. ЄС розглядає культуру не лише як соціальну чи мистецьку сферу, але і як значний рушій інклюзивного зростання та створення робочих місць. Світова торгівля креативними продуктами демонструє стійке зростання, що підкреслює економічний потенціал цього сектору.

Підтримуючи культурні та креативні індустрії (KKI) в країнах-партнерах, ЄС прагне сприяти економічному процвітання та диверсифікації місцевих економік. Це реалізується через фінансові програми, такі як «Креативна Європа» (Creative Europe), яка відкрита для участі країн-кандидатів та потенційних кандидатів, сприяючи транскордонній співпраці. Інші ініціативи спрямовані на полегшення доступу до фінансування для культурних підприємств, наприклад, в Африці та Карибському басейні.

Проблеми міжкультурної комунікації в сучасній Європі

Окрім фінансування, ЄС зосереджується на розвитку навичок та підприємництва в культурному секторі, підтримуючи тренінги та менторські програми. Важливим аспектом є сприяння інтернаціоналізації ККІ з країн-партнерів, допомагаючи їм виходити на нові ринки та знаходити нові аудиторії. Стратегія також визнає внесок культури в соціальний прогрес: сприяння соціальній інклюзії, активному громадянству, гендерній рівності та покращенню здоров'я і добробуту. Не менш важливим є потенціал культурної спадщини для розвитку сталого туризму, що генерує економічні вигоди та водночас забезпечує збереження культурних цінностей.

Основна ціль 2: сприяння миру та міжкультурному діалогу.

Другою ключовою метою є сприяння миру та боротьба з радикалізацією через активний міжкультурний діалог. ЄС переконаний, що відкритий та шанобливий обмін між людьми різного культурного, етнічного, релігійного та мовного походження є необхідним для побудови взаєморозуміння та миру. Міжкультурний діалог розглядається як інструмент для демонстрації цінності культурного розмаїття та універсальності прав людини, протидії наративам поділу та екстремізму.

Для досягнення цієї мети ЄС реалізує низку ініціатив. Програма EU4Culture спрямована на зміцнення зв'язків між культурою, економічним зростанням та міжкультурним діалогом у країнах Східного партнерства. У Південному сусідстві фінансуються програми, де культура виступає вектором для зайнятості, демократизації, толерантності та стійкості. Важливу роль відіграє Платформа культурних відносин (Cultural Relations Platform), що фінансується ЄС та сприяє діалогу, обміну та співпраці між культурними діячами в усьому світі. Також існує Ініціатива ЄС з розбудови миру (EU Peacebuilding Initiative), яка підтримує проекти громадянського суспільства, часто з культурним компонентом, спрямовані на створення умов для сталого врегулювання конфліктів. Ці зусилля демонструють стратегічне використання культурної взаємодії для наведення мостів та сприяння мирним суспільствам.

Основна ціль 3: зміцнення співпраці у сфері культурної спадщини.

Третьою основною метою є зміцнення співпраці у сфері культурної спадщини з країнами поза межами ЄС. ЄС визнає, що культурна спадщина є життєво важливим вираженням культурного розмаїття, яке потребує захисту. Стратегія наголошує на ролі ЄС у збереженні світової спадщини через надання тренінгів, розвиток навичок та передачу знань країнам-партнерам.

Для цього використовуються різноманітні механізми. ЄС сприяє культурній співпраці та політичному діалогу через регіональні групи та

міжнародні організації. Програма «Креативна Європа» відкрита для країн-кандидатів та потенційних кандидатів, дозволяючи їм співпрацювати з європейськими партнерами у проєктах зі спадщини. Інструмент передвступної допомоги (IPA) підтримує Західні Балкани, включаючи проєкти зі спадщини та боротьбу з незаконним обігом культурних цінностей спільно з ЮНЕСКО. Інструменти TAIEX та Twinning сприяють обміну досвідом у сфері управління спадщиною.

Ключовим елементом є стратегічне партнерство з міжнародними організаціями, зокрема з ЮНЕСКО та Радою Європи. Співпраця з ЮНЕСКО охоплює захист спадщини в зонах конфлікту, боротьбу з незаконним обігом та сприяння сталому культурному туризму. Партнерство з Радою Європи включає спільні ініціативи, як-от Дні європейської спадщини, та використання ресурсів на кшталт Компендіуму культурної політики та тенденцій. Пріоритетними напрямками співпраці є боротьба з незаконним обігом культурних цінностей, реабілітація спадщини для сталого туризму та збереження культурної спадщини в зонах конфлікту.

Виклики та можливості.

Реалізація зовнішньої культурної стратегії ЄС стикається з певними викликами. Координація між інституціями ЄС, державами-членами та іншими зацікавленими сторонами є складною через різноманітність інтересів. Існує ризик сприйняття стратегії як євроцентричної або навіть неоколоніальної, що може підірвати довіру. Балансування національних інтересів держав-членів із загальноєвропейським підходом також є постійним викликом. Забезпечення справжнього діалогу та взаємності з країнами-партнерами, відходячи від простої «проєкції» європейської культури, є критично важливим. Нарешті, вимірювання довгострокового та часто нематеріального впливу культурних відносин залишається методологічною проблемою.

Попри ці виклики, стратегія відкриває значні можливості. Вона є потужним інструментом для зміцнення глобальної присутності ЄС та його «м'якої сили». Культурний обмін сприяє глибшому взаєморозумінню та довірі з країнами-партнерами, руйнуючи стереотипи та будуючи міцніші зв'язки. Стратегія надає платформу для просування європейських цінностей та культурного розмаїття у світі. Вона також створює можливості для підтримки сталого розвитку та економічного зростання в країнах-партнерах через розвиток ККІ та культурного туризму. Зрештою, це життєво важлива можливість для посилення міжкультурного діалогу та внеску в мир та стабільність.

Оцінка ефективності та майбутні напрямки.

Оцінка ефективності зовнішньої культурної стратегії ЄС є складним процесом через нематеріальний та довгостроковий характер її впливу. Існуючі оцінки та дослідження, зокрема щодо впливу пандемії COVID-19 на міжнародні культурні відносини, вказують на досягнення, але й на сфери, що потребують уваги, особливо в координації та вимірюванні результатів.

Майбутні напрямки стратегії, ймовірно, зосереджуватимуться на посиленні стійкості, зміцненні демократії та протидії дезінформації через культурну взаємодію. Очікується подальша інтеграція культури в інші сфери політики ЄС (безпека, розвиток, цифровізація, зелений перехід). Акцент робитиметься на співтворенні, взаємності та обмінах між людьми. Ключовими пріоритетами будуть посилення ролі культури у зовнішньополітичних інструментах, збільшення фінансування, розробка індивідуальних стратегій для регіонів та підвищення видимості культурних заходів ЄС. Можлива еволюція включає залучення міст та місцевих акторів, а також активніше використання цифрових технологій.

Зовнішня культурна стратегія ЄС є важливим елементом його міжнародної діяльності, що відображає зростання розуміння ролі культури у досягненні миру, сталого розвитку та зміцненні міжнародних відносин. Через реалізацію трьох основних цілей за допомогою різноманітних інструментів та партнерств, ЄС прагне використовувати потенціал культури для побудови кращого світу. Наперекір наявним викликам, можливості, які відкриває ця стратегія для посилення впливу ЄС, побудови довіри та просування його цінностей, є значними. Подальший розвиток та адаптація цієї стратегії до мінливого глобального контексту залишатиметься важливим завданням для Європейського Союзу.

Тема 8. Проблема культурної ідентичності в аспекті спілкування

Різноманітність ідентичностей та їх поєднання. Культурна та національна ідентичність. Риси та формальні елементи європейської ідентичності. Особливості європейського спілкування та інституційна діяльність.

Різноманітність ідентичностей та їх поєднання.

Ідентичність – це складний спосіб розуміння себе та свого місця в суспільній структурі, що формується в процесі соціалізації та навчання. Це усвідомлення своєї унікальності та водночас подібності та належності до інших людей і груп, а також свого місця у світі.

Види ідентичності:

Статева та гендерна ідентичність – усвідомлення себе як представника біологічної та соціальної статі, відчуття свого тіла, приналежності до статі у соціальному контексті. Гендерна ідентичність поетапно формується в ході виховання та соціалізації.

Етнічна ідентичність – ідентифікація людини як члена расової, релігійної, національної спільноти або умовної групи, субкультури, тощо.

Ідентичність членства – базується на участі людини в різних суспільних групах та організаціях (формальних і неформальних).

Політична ідентичність – ідентичність людини з певною політичною групою.

Ідентичність за родом занять – ідентифікація людини з певними видами трудової діяльності, як у домашньому господарстві, так і поза ним.

Цифрова ідентичність – формується в процесі онлайн-діяльності особи. До неї належать: імена користувачів і паролі, операції пошуку в Інтернеті, дата народження, соціальне забезпечення та історія покупок тощо.

Громадянська ідентичність – відчуття приналежності людини до певної держави; ототожнення себе зі спільнотою громадян національно-державного утворення. Сприяє формуванню колективного «Ми». Є аналогічним поняттю «національна ідентичність».

Культурна та національна ідентичність.

Культурна ідентифікація відбувається під час соціалізації особистості під впливом чинників соціального середовища:

- Соціальні статуси та суспільні ролі, запропоновані для використання
- Діяльність людини в межах соціальних спільнот

Проблеми міжкультурної комунікації в сучасній Європі

- Соціальні норми та цінності, що передаються наступним поколінням
- Соціальні інститути
- Національна культурна ситуація

Національна ідентичність базується на ототожненні особистості з національною спільнотою. Людина приймає традиції, культуру, мову, політичні погляди, групові норми і цінності спільноти. Ґрунтується на емоційній приналежності до певної нації. Вона значною мірою окреслюється спільним світоглядом, мовою, релігією, суспільними ідеалами.

Національна ідентичність є соціальним конструктом. Національну ідентичність значною мірою конструює повсякденна культура (побут, кухня, одяг, види занять та відпочинку). У повсякденному житті вона сприймається як особиста ідентичність.

Становлення національної ідентичності:

- Дитинство (під впливом сімейного середовища, друзів, знайомих, однолітків)
- Інституційні осередки соціалізації (дошкільні заклади, школа, позашкільні установи, вищі навчальні заклади)
- Мас-медіа та масова культура

В межах національної ідентичності відбувається формування опозиції «ми – вони» (на базі стереотипів та соціальних зв'язків), надання етнічним спільнотам певних культурних, статусних, ментальних характеристик.

Риси та формальні елементи європейської ідентичності.

(Панченко Т. В. Європейська ідентичність: ліберально-демократична та ізоляціоністська перспективи. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна, серія Питання політології*, № 49. 2011. С. 191-196)

Європейська ідентичність – одна із спроб конструювання наднаціональної ідентичності. Існує проблема кризи європейської ідентичності, або й її ілюзорності.

1973 р. оприлюднено *Декларацію про європейську ідентичність*. Головним завданням декларації було прагнення 9 країн-учасниць до спільної зовнішньої політики, зокрема в питаннях торгівлі, та створення об'єднаної Європи.

Риси європейської ідентичності:

- Вона є колективною у межах кордонів ЄС
 - З'являється образ Іншого за кордоном спільноти (поза межами наднаціонального утворення)
 - Поширюється за кордони ЄС, стає орієнтиром для інших народів
- Підходи до розуміння європейської ідентичності:

Союзний націоналізм – формується з початку історичних процесів європейської інтеграції через міфи та спільний християнський (католицький, а пізніше протестантський) світогляд, політичне підґрунтя Римської імперії та гуманістичні традиції епохи Відродження. За цим підходом спільними є історія, територія та культура. Важливими є спільні культурний та символічний простір (європейські атрибути – паспорт, гімн, прапор. *In varietate concordia* (Єдність у багатоманітності) – офіційне гасло Європейського Союзу). Феномен «старої Європи».

Патріотичний конституціоналізм – спільність демократичних цінностей. Німецький філософ Юрген Габермас бере за основу такої ідентичності 1) універсальні демократичні цінності, 2) концепцію правової держави, 3) повагу до існуючих відмінностей / толерантність.

Об'єднання жителів ЄС має базуватися на юридичних, політичних, моральних аспектах, а не на історичних, культурних чи географічних. Виникла наднаціональна система права в ЄС, та юридичне поняття «громадянин союзу».

Формальні елементи європейської ідентичності:

- громадянство держави, розташованої в межах Європи
- розмовляти мовою, яка офіційно прийнята однією з офіційних мов ЄС
- проживання однієї історії, однаковий погляд на історичні події, що відбувалися в минулому
- користуватися культурою, що базується на подібних когнітивних, оціночних та емоційних елементах.
- спільна економічна зона

Маастрихтський договір (1992 р.): питання про ідентичність перестає асоціюватися лише з діяльністю держав, об'єднана Європа має існувати і в зовнішній політиці, і у свідомості її громадян.

Опитування Євробарометра 2012 р. показало, що 49% опитаних описують країни-члени ЄС як «близькі» з точки зору спільних цінностей (у порівнянні з 54% у 2008 р.), 42% описують їх як «різні» (проти 34% у 2008 р.).

Проблема *антагонізму між європейською та національною ідентичностями* в наслідок економічних криз (Греція не відновилася після кризи 2008 р.), міграційних криз (криза 2015 р., що вплинула на Австрію і Німеччину), політичних суперечок (Brexit 2020 р.) Популярність євроскептичних ультраправих партій (Австрія, Італія, Німеччина).

Особливості європейського спілкування та інституційна діяльність.

ЄС визнає 24 офіційні мови.

Проблеми міжкультурної комунікації в сучасній Європі

Символічне об'єднання віртуального комунікативного простору за рахунок розширення доменного імені.eu (2005 р.) в Інтернеті. Реєстранти повинні знаходитись в межах ЄС.

Організація культурних об'єднавчих заходів (дні європейської спадщини, вибори культурної столиці).

Заохочення молодіжної / студентської мобільності (програма Еразмус з 1987 р.) європейськими країнами.

З 2004 р. Європейська Комісія прийняла цілу низку документів щодо комунікативної стратегії:

- Інформаційно-комунікаційну Стратегію,
- План Дій Комісії з покращення комунікації в Європі,
- План Д для демократії, діалогу та дебатів,
- Білу Книгу з Європейської комунікаційної політики,
- Жовту Книгу з комунікації ЄС,
- стратегію «Комунікація з Європою в партнерстві».

Тема 9. Європейські цінності та їх репрезентація в комунікації

Історична традиція формування спільного ціннісного поля Європи. Базові цінності Європейського Союзу. Трансформація цінностей під впливом глобалізації. Спілкування Заходу та Сходу: варіанти таксономії культур.

Історична традиція формування спільного ціннісного поля Європи:

- Базові принципи демократії (з часів Давньої Греції): громадяни обирають правителя, обрані підзвітні виборцям та ін.
- Верховенство права (з часів Давнього Риму): ніхто не може бути над законом
- Рівність усіх перед абсолютом та співчуття до ближнього (християнство)
- Цінність особистості (період Відродження): її життя, свобода та рівність

Європейські цінності (термін виникає у 1980-х р.).

Європейське дослідження цінностей (1981 р.) ініційоване Яном Керхосфом та Руудом де Моором (Католицький університет у Тілбурзі).

Основні цінності:

- Індивідуалізм
- Ідея прав людини
- Колективні політичні цінності

Базові цінності Європейського Союзу.

Базові цінності ЄС:

- Повага до людської гідності (взаємна повага, зокрема між різними культурами та ідентичностями)
- Свобода (свобода пересування, повага до приватного життя, думки, релігії, способів комунікації, вираження поглядів та інформації)
- Демократія (відповідальність і прозорість дій влади, закони, що відображають інтереси суспільства, і врахування думки громадян під час ухвалення владою важливих рішень. ЄС функціонує на представницькій демократії)
- Рівність (найперше можливостей)
- Права людини (однакові для усіх громадян, подолання дискримінації, людина – це головна цінність)
- Верховенство права

Всі цінності підсилюють одна одну.

Проблеми міжкультурної комунікації в сучасній Європі

Лісабонський договір (2007 р.): цінності ЄС – повага до свободи, демократія, рівність, верховенство права та повага до прав людини, включаючи права осіб, що належать до меншин, плюралізм, недискримінація, толерантність, справедливість, солідарність та рівність між жінками та чоловіками.

Трансформація цінностей під впливом глобалізації.

Початок *четвертої промислової революції* (технологічної), про яку почали говорити у 2016 р. на міжнародному форумі в Давосі, вплинув на способи взаємодії між людьми в публічному просторі та в професійній площині. Актуальні зміни відображаються на ціннісній картині європейця. Вони базуються навколо:

- Кар'єрного росту не по вертикалі, а по горизонталі (набуття нових додаткових навичок, знання інших мов)
- Навчання як форми життя (постійне навчання новим технологіям, роботі з інформацією, пошуковими системам, новим способам опосередкованої комунікації)
- Важливості, крім професійної освіти, *hard skills* та *soft skills* (соціальні та інтелектуальні компетенції, комунікабельність, уміння працювати в команді, креативність, навички роботи з людьми і документами).

Спілкування Заходу та Сходу: варіанти таксономії культури.

Міжкультурна комунікація відбувається на основі культурних моделей (певної стереотипної поведінки в подібних ситуаціях), що засновані на спільних переконаннях, цінностях, нормах та соціальних практиках, які повільно змінюються та є переважно стійкими.

1) Висококонтекстні та низькоконтекстні культури

Американський антрополог *Едвард Холл*, що досліджував міжкультурну комунікацію в роботах «Тиха мова» (1959 р.) та «За межами культури» (1976 р.) пропонує новий підхід до комунікації різних культур. Цей підхід заснований на індивідуальному розумінні контексту комунікації (спільно пережитих подіях, подібному світогляді).

Висококонтекстні культури спираються на глибокий історичний, релігійний, культурний контексти, особливості мовлення (невербальні знаки, тон голосу, мова жестів та загальна атмосфера), вагомість статусу та рангу співрозмовника. У висококонтекстному спілкуванні повідомлення неможливо зрозуміти без великої кількості додаткових до вербального мовлення елементів.

Країн із висококонтекстною культурою:

- Близький Схід, арабська культура (ОАЕ, Саудівська Аравія)
- Азія (Японія, Китай, Південна Корея)
- Африка
- Латинська Америка (Бразилія, Мексика)

Низькоконтекстні культури спираються на пряму комунікацію, вербальне спілкування, тут інформації в повідомленні прописана та визначена. Вона передається зрозуміло, чітко і прямо, без натяків. У спілкування співрозмовники хочуть розв'язання проблем на основі дій, чітко сформульованих рішень, фактів і логіки.

Країни із низькоконтекстною культурою:

- Північна Америка (США, Канада)
- Західна Європа (Німеччина, Велика Британія, Нідерланди)
- Скандинавські країни
- Австралія

В теорії Е. Холла висококонтекстні та низькоконтекстні культури діляться за чотирма критеріями: контекст, інформаційні потоки, відношення до часу та до простору.

2) Культурні виміри Герта Хофстеде

Нідерландський соціальний психолог *Герт Хофстеде* пов'язував міжкультурну комунікацію з ціннісними вподобаннями членів суспільства, значущими аспектами культури.

Виміри, запропоновані Хофстеде, ілюструють глибоко вбудовані цінності різних культур. Цінності впливають не лише на те, як поведуться люди з різним культурним досвідом, але й на те, як вони потенційно поведуться в різних ситуаціях.

Основні культурні площини:

Дистанція влади: потенційна можливість з якою суспільство приймає нерівномірний розподіл влади між його членами. У культурах з низькою дистанцією влади (наприклад, Скандинавських) комунікативний стиль політиків та державних службовців дуже відмінний від культур (наприклад, китайської), де політик має випромінювати владність, значимість і могутність. Характеристики владних моделей комунікації: наявність централізованих органів, патерналістські способи управління, присутність ієрархії у світогляді, владні привілеї. Характеристики лояльних моделей комунікації: консультативний стиль управління, відповідальність та повноваження щодо прийняття рішень, схильність до егалітаризму, свідомість прав.

Проблеми міжкультурної комунікації в сучасній Європі

Індивідуалізм / колективізм: потенційна можливість з якою суспільство погоджується з тим, що погляди та вчинки окремої людини можуть бути незалежними від колективних або групових переконань та дій. В індивідуалістичному підході (європейські культури) успіх формується через індивідуальні досягнення, підкреслюється індивідуальна відповідальність за вчинки. В колективістському підході люди пов'язують свої погляди та вчинки з потребами групи, сім'ї, організації, партії (Латинська Америка, арабський Схід, Південно-Східна Азія).

Уникнення невизначеності: потенційна можливість з якою члени суспільства відчують себе невпевнено в невизначених, заздалегідь не структурованих ситуаціях, відмовляються прилаштовуватися до поведінки, що порушує стандарти. Культури з високим рівнем уникнення невизначеності бояться інновацій, прагнуть до пошуку абсолютної істини (східні культури).

Змагальність (маскілізність / фемінізність): маскулізність передбачає перевагу в культурі напористості, героїзму, досягнень та матеріальної винагороди за досягнення успіху (який асоціюється з проявом «чоловічих» якостей), протиставляє традиційні чоловічі та жіночі соціальні ролі. Фемінізність надає перевагу скромності, співпраці, якості життя і турботі про слабких.

Довгострокова та короткострокова орієнтація: потенція орієнтована на конфуціанські принципи. Довгострокова орієнтація описує схильність суспільства до пошуку чесноти. Короткострокова орієнтація стосується тих суспільств, які сильно схильні до встановлення абсолютної істини. Для довгострокової орієнтації характерно: футуристичний, динамічний менталітет, стосунки базуються на статусі, публічні дії стимулюються почуттям сорому та прагненням до ощадливості. Для короткострокової орієнтації характерно: орієнтація на минуле і сьогодення, на повагу до традицій, акцент на особисту стійкість та стабільність.

Поблажливість / стриманість: потенційна можливість культури контролювати та стримувати свої імпульси та бажання. Ця площина зосереджується на щасті. Культура, яка практикує поблажливість, звільняє місце для вільного задоволення основних людських потреб, що стосуються насолоди життям. Якість стриманості описує культуру, яка стримує потребу задоволення і намагається контролювати його через суворі соціальні норми.

ПРО ПРОЕКТ

Назва проекту: Європейські студії міжкультурної комунікації: досвід ЄС для України

Акронім проекту: EuCultCom

Номер проекту: 101126800

Конкурс: ERASMUS-JMO-2023-HEI-TCH-RSCH

Тема: ERASMUS-JMO-2023-MODULE

Цей проєкт спрямований на просування європейських цінностей та принципів міжкультурної комунікації та діалогу між культурами. Він також ставить за ціль поширювати європейський досвід в Україні в контексті євроінтеграційних прагнень та розвитку суспільства з демократичною політичною культурою.

Цілі проекту:

- розробити та впровадити в освітній процес модуль з питань європейських студій міжкультурної комунікації, який дозволить студентам ознайомитися з основними принципами, концепціями та практичними кейсами;
- актуалізувати проблему міжкультурної комунікації в наукових дослідженнях Європейського Союзу та його політиці для забезпечення ідентичності народів та створення простору для діалогу між культурами та спільнотами в Європі;
- популяризувати європейські цінності та формувати політичну культуру України на основі європейських принципів міжкультурної комунікації, що забезпечить розв'язання проблем українського суспільства, яке має багатокультурний характер;
- сприяти європейській інтеграції України.

ПРО НАПРЯМ ЖАНА МОНЕ В РАМКАХ ПРОГРАМИ ЄС ЕРАЗМУС+

Напрямок Жана Моне в рамках Програми ЄС Еразмус+ у сфері вищої освіти підтримує викладання та дослідження у галузі європейських студій по всьому світу.

Європейські студії охоплюють викладання, навчання та дослідження про Європейський Союз, його історію, цілі, структуру, функції та/або його політику.

Фокусуючись на європейському вимірі, напрямок Жана Моне повинен сприяти активному європейському громадянству та основним цінностям Європейського Союзу повага до гідності людини, свобода, демократія, рівність, верховенство права та повага до прав людини, включаючи права осіб, що належать до меншин (Стаття 2 Договору про Європейський Союз).

У випадку політик Європейського Союзу, напрямок Жана Моне повинен сприяти поширенню знань про те, як ці політики можуть користуватися щоденним життям громадян ЄС та/або за кордоном, і/або як вони можуть впливати на систему прийняття рішень, у схожих галузях, як на рівні держав-членів, так і за кордоном на національному, регіональному або глобальному рівні. Дуже чіткий зв'язок між темою пропозиції та політикою ЄС та/або європейською темою, на яку вона посилається, повинен бути продемонстрований.

Дії Жана Моне також прагнуть діяти як вектор громадської дипломатії до третіх країн, сприяючи цінностям ЄС та підвищенню видимості того, за що стоїть та що наміряється досягти Європейський Союз.

Напрямок Жана Моне «Викладання та дослідження» повинен:

- сприяти вдосконаленню викладання та досліджень у галузі європейських студій по всьому світу та сприяти кар'єрному зростанню в області європейських студій для наступного покоління;
- сприяти діалогу між академічним світом та суспільством, включаючи рівні місцевого, регіонального, державного та ЄС у прийнятті рішень, державних службовців, акторів громадянського суспільства, представників різних рівнів освіти та медіа;
- створювати знання та інсайти в підтримку прийняття рішень ЄС та зміцнювати роль ЄС в Європі та у глобалізованому світі;
- досягати ширшої аудиторії та поширювати знання про ЄС у широке суспільство (поза академічною та спеціалізованою аудиторією), наближаючи ЄС до громадськості;

- прагнути виступати як вектор громадської дипломатії до країн, що не пов'язані з програмою, просуваючи цінності ЄС та підвищуючи видимість того, заради чого створено Європейський Союз та що він має намір досягти.

Створення проекту

Напрямок Жана Моне «Викладання та дослідження» повинен бути представлений в одній із таких форм: Модуль, Кафедра, Центр досконалості.

Модулі - це короткі навчальні програми або курси у сфері європейських студій, що пропонуються в закладі вищої освіти. Кожен модуль має мінімальну тривалість 40 навчальних годин на академічний рік протягом трьох років. Модулі можуть зосередитися на одній конкретній дисципліні в рамках європейських студій або мати мультидисциплінарний підхід і, отже, передбачати викладання кількох професорів та експертів. Вони також можуть мати форму коротких спеціалізованих або літніх програм.

Кафедри - це посади викладачів зі спеціалізацією у галузі європейських студій (як описано вище) для університетських професорів тривалістю трьох років. Кафедру Жана Моне займає лише один професор, який надає мінімум 90 навчальних годин на академічний рік. Кафедра також може мати команду для підтримки та покращення її діяльності, включаючи надання додаткових навчальних годин.

Центри досконалості Жана Моне є центрами компетентності та знань з питань Європейського Союзу. Вони повинні об'єднувати експертність та компетентності високорівневих експертів з метою розвитку синергії між різними дисциплінами та ресурсами в європейських студіях (як описано вище), а також створення спільних транснаціональних заходів, забезпечуючи відкритість перед громадянським суспільством. Центри досконалості Жана Моне відіграють велику роль у залученні студентів з факультетів, які зазвичай не займаються питаннями Європейського Союзу, а також спрямовує свою діяльність на взаємодію із політиками, державними службовцями, інституціями громадянського суспільства та широкою громадськістю.

Бенефіціари програми Жана Моне (учасники модулів та кафедр, а також учасники Центрів досконалості) зобов'язані організовувати заходи та події, які забезпечать відкритість перед політиками, державними службовцями, громадянським суспільством та широкою громадськістю.

Джерело:

<https://erasmus-plus.ec.europa.eu/programme-guide/part-b/jean-monnet-actions/higher-education>

